

U SUSRET REGIONALNOJ DEPOPULACIJI U SRBIJI

Izdavač: Institut društvenih nauka Beograd, edicija Monografije (2019)

Autor: Vladimir NIKITOVIĆ

Negativni demografski trendovi u Srbiji svakodnevno otvaraju nova-stara pitanja i dileme oko uzroka, toka i načina saniranja već postojećih i budućih posledica odmaklog procesa demografske erozije. Ova tema više ne okupira samo akademske i stručne krugove već je, pre svega kroz aktuelizaciju u javnom prostoru, konačno došla na red i kod kreatora javnih politika, odnosno nosilaca zakonodavne i izvršne vlasti na svim nivoima. Postalo je sasvim jasno da, uglavnom dugoročni i spori, nepovoljni demografski procesi u svojoj završnici ubrzano isporučuju ozbiljne posledice po društvo, a konačno i državu. Ovu činjenicu više niko ne osporava jer je postala očigledna. U predvečerje Popisa 2021. demografski problemi sa kojima se suočava Srbija postaju sve više predmet nedoumica istraživača i stručnjaka različitih profila, a hipoteze i demografske rekonstrukcije u tekućem međupopisnom periodu postaju sve teže iz opravdanih razloga od kojih se posebno izvajaju: ubrzano zastarevanje popisnih podataka; odsustvo jedinstvenog registra stanovništva koji bi u određenoj meri ublažio nepotpun obuhvat postojećom migracionom statistikom; odnos građana Republike Srbije prema šengenskoj vizi i radu u inostranstvu, kao i problemi njihove evidencije. Međutim, u sred opšte zabrinutosti i diskusije o nekontrolisanom iseljavanju stanovništva Srbije, pojavljuje se dokument pod nazivom *Strategija*

podsticanja rađanja kojim se po ko zna koji put označavaju žene, i kao problem, i kao potencijal demografske revitalizacije. U migraciono stabilnim i predvidivim demografskim sistemima, u kojima je stopa ukupnog fertiliteta tek ispod nivoa koji obezbeđuje prostu zamenu stanovništva, ovakav dokument populacione politike bi bio potpuno smislen. Činjenica da se stanovništvo Srbije već više decenija suočava sa nedovoljnim rađanjem u potpunosti opravdava unošenje i proaktivnijih stimulativnih mera od onih koje su navedene u Strategiji. Međutim, postoje mišljenja da usvajanje i implementacija ovakvog dokumenta kasni već tridesetak godina pa se postavlja pitanje može li u ovom trenutku politika prema fertilitetu imati prioritarnu ulogu u formulisanju mera populacione politike? Upravo o tome, u oštroj polemičkom tonu govori i naučna monografija ***U susret regionalnoj depopulaciji*** autora dr Vladimira Nikitovića, koja je pred kraj 2019. godine objavljena u izdanju Istituta društvenih nauka Beogradu. Na 115 stranica teksta, tabealarnih, grafičkih i kartografskih priloga, srtuktuiranih u 7 poglavlja, uz dodatne tabelarne priloge, autor nas upoznaje sa svojim razmatranjima srednjeročnih efekata moguće implementacije nedavno usvojenih stimulativnih mera populacione politike usmerenih prema rađanju u Srbiji, kao i efekata očekivanih društveno-ekonomskih promena koje prate pristupne evro-

integracione procese. Za potrebe ovog istraživanja autor je izradio i objasnio jedinstvene projekcije stanovništva na administrativno-teritorijalnom nivou *oblasti* koje predstavljaju određenu vrstu metodološkog korektiva, ali i alternativu već poznatim zvaničnim projekcijama stanovništva Srbije na podnacionalnom nivou. Odabir nivoa oblasti autor objašnjava argumentom da bi "...zbog značajno smanjene populacione veličine znatnog broja opština u Srbiji u odnosu na raniji period kreiranja projekcija, kao i zbog čestih promena njihovih administrativnih granica, prognoziranje populacione dinamike pomoću kohortno-komponentnog metoda na tom prostornom nivou bilo sasvim nesvršishodno". Referentni scenario demografskog razvitka koji je predstavljen u ovoj monografiji autor nije utemeljio na efektima pomenutih mera populacione politike, već na teorijskim i empirijskim modelima mogućih promena komponenti populacione dinamike. U tom smislu je za predviđanje trendova plodnosti i smrtnosti košišćen statistički model verovatnoće u interpretaciji Tomasa Bajsa (*Thomas Bayes*), a koji se primenjuje u projekcijama svetskog stanovništva od strane Ujedinjenih nacija (*World population prospects*). Kada je u pitanju predviđanje migracionih trendova, pozivajući se na brojne i referentne radove o migracionoj tranziciji Evrope, autor koristi konceptualni okvir *migracionog ciklusa* za definisanje migracionih hipoteza. Za razliku od očekivanog scenarija, „sintagma optimističnog scenarija“ - kako navodi autor, uključuje i realizaciju ciljeva definisanih

u nedavno usvojenoj Strategiji podsticanja rađanja koja pretpostavlja značajno povećanje nataliteta u odnosu na uočene dugoročne tendencije. Sa druge strane, da bi procenio neto efekat prirodnih promena u dinamici stanovništva Srbije tokom projekcionog perioda autor je koristio *scenario nultog migracionog salda*. Sva tri scenarija pokrivaju srednjeročni period 2018-2050. Projektovano opadanje broja stanovnika Srbije, verovatno za gotovo jednu trećinu ili skoro dva miliona do sredine XXI veka, predstavlja prvu, i sigurno najvažniju poruku ove studije kreatorima politika. Štaviše, prema izvedenim projekcijama dva južna regiona u Srbiji će izgubiti skoro polovinu svog stanovništva, dok će neke oblasti na istoku doživeti još dramatičniji gubitak stanovništva. Autor smatra da bi takvi ishodi u vidu regionalne i subregionalne depopulacije, kao i posledičnog nedostatka ponude radne snage, sigurno predstavljali snažno ograničenje za ionako slabu ekonomiju zemlje. Iako optimistični scenario do 2050. godine predviđa značajan porast stope ukupnog fertiliteta do nivoa proste reprodukcije u većini okruga Srbije, autor smatra da je gotovo izvesno snažno opadanje ukupnog broja stanovnika Srbije. Štaviše, prema pomenutom UN modelu realizacija Strategije podsticanja rađanja može se protumačiti kao malo verovatna jer je "...u svim okruzima verovatnoća optimističnog preokreta stope ukupnog fertiliteta ispod 10% do 2030, odnosno ispod 5% do 2050. godine". Autor smatra da čak i takav, malo verovatan scenario ne bi značajno ublažio pad stanovništva u visoko

emigracionim okruzima na istoku zemlje. Ovo navodi na razmišljanje da primena mera prema fertilitetu gotovo da i nema efekta ako ne postoji adekvatna politika prema migracijama. Dakle, glavni efekat uspešne primene Strategije bio bi oporavak starosne strukture stanovništva, pre svega fertilnog kontingenta u srednjem roku. Autor predviđa da bi se pozitivni efekti ovih politika na veličinu radno sposobnog stanovništva mogli očekivati tek dugoročno, odnosno „... izvan projekcionog horizonta koji je razmatran u ovom istraživanju“. Ovo potvrđuje nalaze prethodnih studija da su mere politike u oblasti migracija hitne, ne samo zbog oporavka veličine i vitalnosti radnog kontingenta, već i ukupnog stanovništva. Kroz ubedljive statističke argumente autor takođe ukazuje da je veličina regionalne

i subregionalne depopulacije kojoj se Srbija približava, čak i u optimističnom scenariju povećanja stope ukupnog fertiliteta koju predviđa Strategija podsticanja rađanja, daleko alarmantnija od već ozbiljne situacije na državnom nivou. Prema ovom scenariju, porast broja živorođenih može se očekivati samo u oblastima duž dunavsko-moravskog koridora, koji povezuje najrazvijenije i najnaseljenije urbane centre sa još uvek pozitivnim migracionim saldonom, dok će granična i uglavnom nerazvijena područja koja su suočena sa dugoročnom emigracijom stanovništva ostati demografski ugrožena. Rezultati koje je predstavio dr Vladimir Nikitović u ovoj monografiji sugerišu da su zvanične projekcije stanovništva na podnacionalnom nivou u Republici Srbiji za period 2011-2041. godine „nerazumno optimistične“, i da kao takve mogu da dovedu u zabludu donosiocima odluka, posebno kada formulišu politike usmerene na demografski razvitak lokalnih ili regionalnih administrativnih jedinica. U tom smislu autor smatra da u pripremi budućih zvaničnih projekcija na podnacionalnom nivou, uprkos politički nepopularnom emigracionom kontekstu današnje Srbije, posebna pažnja mora biti posvećena problemu migracija stanovništva.

Aleksandar KNEŽEVIĆ